

Asia: VN/31665/2021

Euroopan meri-, kalatalous- ja vesiviljelyrahaston Suomen ohjelma 2021-2027

Lausunnonantajan lausunto

1. Ohjelman strategia

Suomen ympäristökeskus SYKE on yhtä mieltä ohjelman kanssa siitä, että hyvä ympäristön tila on kalaelinkeinojen keskeinen mahdollistaja ja edellytys. SYKE kiittää ohjelman vahvasta ympäristöpainotuksesta, jota olisi kuitenkin hyvä terävöittää. SYKE antaa tähän liittyviä kommentteja alla.

Ilmastonmuutoksen vaikutukset tullevat näkymään jo suunnitellulla ohjelmakaudella. Sen merkitystä uhkana pitäisi tarkastella syvemmin. Ohjelman perustana on yleisesti historiallinen kehitys tai nykytila. Tutkimukseen perustuva tulevaisuusaspekti voisi olla paremmin esillä.

SYKE on ohjelman kanssa samaa mieltä siitä, että meriekosysteemejä ja -elinkeinoja koskevia tietoja pitäisi kerätä entistä kattavammin, jotta saadaan hyvä kuva meriympäristön tilasta ja sen muutoksista. SYKE ei kuitenkaan ole huolissaan meritutkimuksen ja -infrastruktuurin pirstoutumisesta eri organisaatioihin (s. 64), sillä yhteistyö eri toimijoiden välillä on tiivistä ja toimivaa.

SYKE katsoo, että uuteen ohjelmaan tulisi lisätä vertailevaa aineistoa edellisestä ohjelmakaudesta:

- Uuden ohjelman suunniteltujen toimenpiteiden ero aiemman ohjelmakauden tavoitteista ja rahoitustyökaluista.
- Tiivistelmä olosuhteissa (vesien tila, kalakannat, kalastus, arvonluonti) tapahtuneista keskeisistä muutoksista, joihin uusi ohjelma on suunniteltu reagoimaan.
- Edellisen ohjelmakauden vajaasti saavutettujen tai saavuttamatta jääneiden tavoitteiden analyysi.

Yksityiskohtaiset havainnot:

- Uhat: ympäristösertifikaatit eli käytännössä MSC ja ASC – mainitaan mahdollisuuksina, mutta niiden menettäminen ja uusien kalastusten sertifiointin vaikeudet voisi mainita myös uhkana: pääaltaan silakka menetti jo MSC-sertifikaatin ja sisävesikalastuksen hajanaisuus tekee siitä vaikeasti sertifoitavaa, mikä vaikeuttaa kalatuotteiden myyntiä moniin maihin. Kotimaisen kalan maine hyvä Suomessa, mutta hyvää mainetta näytetään pitävän itsestäänselvyytenä myös ulkomailla.
- Tarvitaan lisää tietoa ja tiedotusta sisävesien kalakantojen tilasta ja kalastuksen kestävydestä ulkomaille myynnin tueksi ja erityisesti sertifiointia varten.
- s.11 "Toimijakohtainen kiintiöjärjestelmä auttaa yrityksiä ajoittamaan kalastusta markkinoiden tarpeisiin". Toteutuuko pyrkimys käytännössä?
- s. 14: " Kalakantojen heikentyminen eteläisellä Itämerellä: Keskisen Itämeren silakkakanta on heikentynyt ja sillä voi olla vaikutusta myös Suomen kalastuslaivaston toimintaan." Uhkana voisi mainita selvemmin Itämeren pääaltaan silakan kannan heikkeneminen, kiintiöiden jatkuvaa pienenemistä ja sen vaikutusta tavoitteisiin. Sama kehityssuunta voi tapahtua myös muilla merialueilla esimerkiksi ilmastomuutoksen tai rehevöitymisen vaikutuksesta.
- s. 24: " Silakan kalastus on lisääntynyt viimeisten kymmenen vuoden aikana. Silakkaa on ollut meressä paljon ja saaliskiintiöt ovat olleet suuria." => vrt: Vuoden 2022 kalastuskiintiöt (suluissa vertailu vuoteen 2021): Pohjanlahden silakka, 111 345 tonnia, Suomi 91 287 tonnia (-5 %), Pääaltaan, Saaristomeren ja Suomenlahden silakka 53 653, Suomi 11 766 tonnia (-45 %). Ovatko tulevaisuuden näkymät näin positiiviset ja millaiseen ennustettavuuteen (ekosysteemimallinnus tms.) se perustuu?
- s. 26: " Kaupallinen kalastus toimii Suomessa kestäväällä tavalla ja kalastuksen valvonta on tehokasta. Kalastuksen kestävydestä kertoo esimerkiksi silakan ja kilohailin kalastukselle myönnetty kestävä kalastuksen MSC-sertifikaatti." Tätä pitäisi täsmentää, sillä keskisen silakkakannan osalta MSC-sertifiointi on ollut syksystä 2021 lähtien tauolla johtuen silakkakannan heikosta tilasta. <http://sakl.fi/keskisen-silakan-msc-sertifikaatin-omaehtoisen-keskeytys-self-suspension/>
- s. 26: " Myös silakan elintarvikekäyttöä voidaan lisätä ilman, että saalismäärää tarvitsee kasvattaa, koska tällä hetkellä vain murto-osa silakkasaalista käytetään elintarvikkeena. Kalastuksen kestävä kasvu on siis Suomessa realistinen tavoite." Tässä sekoitetaan kalastuksen volyymin ja saaliin arvonlisän kasvattaminen. Miten toimii kuvio pienenevät silakkakiintiöt + lisääntyvä kalankasvatus + itämerirehun käytön lisääminen + kotimaisen kalan elintarvikekäytön lisääminen?
- s. 31: " Strategian mukaan tarvitaan erityisesti kalojen tärkeiden kutu- ja kasvualueiden ennallistamista." Elinvoimaisten kalakantojen turvaamiseksi tarvitaan myös kalojen tärkeiden lisääntymisalueiden paikallistamista ja suojelua, jopa no-go-alueita eteläisen Itämeren turskan tapaan.
- Vaellusesteiden purkamista ei mainita, vaikka se on tärkein toimi vaelluskalakantojen elvyttämiseksi. Tämä liittyy erityistavoitteeseen 1.6.Vesiympäristön biologisen monimuotoisuuden ja ekosysteemien suojelun ja ennallistamisen edistäminen. Vaellusesteiden purkamisen tulisi tapahtua niin, että vesilain velvoitteet täytetään täysimääräisesti. Tukirahalla tarvittaneen kuitenkin vaellusesteiden purun jälkeiseen ennallistamiseen.

- Kotimaisen kalastuksen ja kalan käytön lisääminen vaatii myös vesistöjen tilan ja kaloille tärkeiden kutu- ja poikasalueiden nykyistä paremman tietotason ja suojeluponnistusten lisäämisen.

3. Kestävä vesiviljely sekä jalostus ja kauppa (SWOT, valinnat, perustelut, rahoitettavien toimien kuvaus ja rahoitusehdotus)

Kalankasvattamoiden ravinnekuormituksen osalta ohjelmissa on kiinnitetty paljon huomiota avomerikasvattamoihin, jotka vähentävätkin pistekuormitusta haurailta rannikkoalueilta. Itämereen pääsevälle kokonaiskuormitukselle in kuitenkin sovittu kansallinen yläraja, joka täytyy huomioida myös avomerikasvattamoita suunnitellessa. Luonnonvaraisten eläinten kuten hylkeiden ja merimetsojen ja kalaelinkeinon yhteensovittamiseen tarvitaan yhteistyötä ja lisää tutkimusta. Elinkeinon tarpeet eivät saa vaarantaa ympäristön hyvää tilaa.

Yksityiskohtaiset havainnot:

- s. 41: ” Merialuesuunnittelu ja kaavoitus: Kansallisessa vesiviljelyn sijainninhjaussuunnitelmassa sekä merialuesuunnitelmassa on tunnistettu Manner-Suomen osalta vesialueet, jonne olemassa olevaa tuotantoa voidaan keskittää ja jonne uutta tuotantoa voidaan kestävästi ohjata. Suunnitelmassa on sovitettu yhteen eri intressien tarpeita.” Sijainninhjauksesta ja merialuesuunnitelmasta huolimatta vesiviljelyn sijoittaminen päätetään lopullisesti vasta ympäristölupaharkinnassa, sillä kaikkia paikallisia tekijöitä ei näissä suunnitelmissa vielä ole pystytty ottamaan huomioon.
- Uhissa ei mainita vaikeutta saada suomalaiselle Itämeressä kasvatetulle kalalle ASC-sertifiointia, vaikka tämä voi vaikeuttaa viennin lisäämistä Keski-Eurooppaan.
- s. 45: ” Sijainninhjauksen kehittäminen, uusien ympäristölupien saanti sekä riittävän laitokseen saavuttaminen. Ympäristöluvituksessa tärkeää on luvituksen ennakoitavuuden parantaminen sekä vaikutusarviointimalleista ja työkaluista sopiminen.” Ympäristölupajärjestelmä toimii nykyisen lainsäädännön ja ohjeistuksen mukaisesti. Voiko tekstiä muotoilla hieman toisin, esim. ”Sijainninhjauksen kehittäminen tiedon laatua parantaen, jotta vähiten herkät mahdolliset sijainnit löydetään, myös vedenalaisen luonnon arvot huomioon ottaen. Tämä parantaa ympäristölupaprosessin sujuvuutta.”
- s. 45 ” Kannattavuuden parantaminen. Viljeltävien lajien monipuolistaminen (uudet kalalajit, äyriäiset, levät ja simpukat),” EU-komission tavoitteiden mukaisesti olisi luotava edellytyksiä erityisesti kuiden kuin kalojen kasvattamiselle (alemmat ravintoketjun eliöt). Simpukoiden ja levien kasvattamisen edistämiseen tulee liittyä näiden laajamittaisen kasvatuksen ympäristövaikutusten arviointi merialueillamme.
- Levänkasvatus sekä äyriäisten ja simpukoiden viljely voi tapahtua myös muuten kuin kalankasvatuksen yhteydessä. Vesiviljelystä voivat kiinnostua myös muut kuin nykyiset kalankasvattajayritykset. Silloin markkinoilla olisi ravinnekompensaatiopalvelua myyviä toimijoita. Tällaiseen toimintaan pitäisi varautua jo tässä vaiheessa luomalla ohjeistus ravinnekompensaatiotoiminnalle.

- s. 50: ” Sijainninhjauksen kehittäminen sekä merialuesuunnittelu ovat tärkeässä roolissa vesiviljelylle sopivien alueiden osoittamisessa ja niiden saamisessa vesiviljelykäyttöön.” => Vedenalaisen luonnon kartoittaminen on yhteydessä sijainninhjaukseen. Tieto on edelleen puutteellista ja yksittäisten hankkeiden kohdalla selvitystyö viivästyttää lupaprosessia huomattavasti. Vedenalaisen luonnon järjestelmällinen kartoittaminen ja avoimen aineiston koonti olisivat erittäin hyödyllisiä hankkeita.

4. Kalatalouden paikallinen kehittäminen (SWOT, valinnat, perustelut, rahoitettavien toimien kuvaus ja rahoitusehdotus)

Ympäristömyrkköjen osuutta olisi syytä korostaa sitä, että yksi lisääntyvän käytön uhkatekijöistä on ympäristön yleinen kemikalisoituminen. Vajaasti hyödynnetyt kalalajit ovat myös ympäristömyrkköjen suhteen vähiten tutkittuja lajeja. Vaikka muutamissa hankkeissa onkin tuotettu valtakunnallista tietoa muutamien kalalajien ympäristömyrkkypitoisuuksista, on edelleen puutetta ajantasaisesta tiedosta paikallisista ympäristömyrkkytasoista. Paikallistason tietoa tarvitaan erityisesti elohopean pitoisuuksista ja niihin vaikuttavista tekijöistä, mutta myös uusista ns. nousevista aineista, kuten PFAS-yhdisteistä ja palonsuoja-aineista. Tieto pitoisuustasoista toisaalta ehkäisee riskiä väestön altistumisesta ympäristömyrkyille ja toisaalta pienten pitoisuustasojen todentaminen edistää kalansyönnin lisäämistä. Tämän tiedon tuottaminen sopii luontevasti ohjelmassa mainittujen paikallisen kehittämisen toimintaryhmiin. Vastuu ympäristömyrkköjen ympäristöpitoisuuksien seurannasta on viranomaisilla, mutta koska myös toimialan ammatinharjoittajilla on paikallistuntemusta ja välineistö näytteenottoon, sekä intressi parantaa kalan mainetta, on selvitykset järkevää tehdä yhteistyönä. Tällä asialla on vahva linkki mm. erityistavoitteen 1.6. toimenpiteeseen 1 sekä erityistavoitteen 3.1. toimenpiteeseen 1.

5. Meripolitiikka (SWOT, valinnat, perustelut, rahoitettavien toimien kuvaus ja rahoitusehdotus)

Lainsäädännön kehittämistarpeet: Selvä heikkous on se, että vedenalaisen luonnon suojelua koskeva lainsäädäntö ja olemassa olevan sääntelyn toimeenpano on puutteellista. Vedenalaisia luonnonarvoja ei pystytä turvaamaan kattavasti. Edelleen suojelualueverkostossa on puutteita, ei-luvanvaraisten hankkeiden ohjaus on puutteellista, ja monien luvanvaraisten hankkeiden osalta tietoa vedenalaiseen luontoon ei ole riittävästi ja eri hankkeiden yhteisvaikutuksia ei pystytä riittäväällä tavalla huomioimaan.

Yksityiskohtaiset havainnot:

- s. 64-65: Merialuesuunnitelmat eivät nykyisin ole riittävän vaikuttavia instrumentteja ohjaamaan toimintoja toisin kuin niissä maissa, joissa merialuesuunnitelmat ovat sitovia asiakirjoja kaavojen tapaan. Esitämme lisäystä: ”Kansallisen meripolitiikan edelleen kehittäminen →_ ja merialuesuunnittelun vaikuttavuuden ja sitovuuden lisääminen_ toisi lisää edellytyksiä entistä tiiviimmälle keskustelulle ja vuorovaikutukselle eri hallinnonalojen, viranomaisten ja muiden toimijoiden kesken ja mahdollistaisi merellisten elinkeinojen kestävä kehittäminen ja ympäristönsuojelun tehostamisen. Merialuesuunnittelun avulla voidaan sovittaa yhteen alueellisia intressejä ja luoda siten edellytyksiä elinkeinojen kehittämiseen, luonnonsuojeluun sekä meriympäristön tilan parantamiseen. ”

- s. 66: ”Onnettomuuksien valvontaan käytettävä kalusto vanhenee ja poistuvaa öljyntorjuntakalustoa ei korvata riittävästi, tai riittävän nopeasti.” Öljyntorjuntakalustoa ei mainita rahoitettavissa toimenpiteissä, joten tämän kohdan korostaminen ja viittaaminen asiasta vastuulliseen tahoon on tarpeen.
- s. 64: Heikkouksiin olisi lisättävä: ”Merellisten suojelualueiden riittämättömyys. Tutkimuksen mukaan vain noin neljäsosa merkittävistä vedenalaisista luontoarvoista sisältyy nykyisten suojelualueiden alaan. Suojelutason nosto lisäisi sinisen talouden kestävyttä ja uskottavuutta.”
- s. 66: SWOT-analyysiin olisi lisättävä tarve lisätä meriluonnonsuojelua.
- s. 67-68: Lisäys tarpeen: ”Tutkimuksen mukaan vain 27 % merkittävistä vedenalaisista luontoarvoista sisältyy nykyisten suojelualueiden alaan. Lisäämällä suojelualueiden pinta-alaa noin yhdellä prosenttiyksiköllä saataisiin 60 % merkittävistä vedenalaisista luontoarvoista suojeltua...”.
Lähteenä (Virtanen ym. 2018).

6. Muu palaute

Ei muuta huomioitavaa.

Schulman Leif

Kuosa Harri
Suomen ympäristökeskus SYKE